

PEDRO IGNAZIO BARRUTIA

‘GABONETAKO IKUSKIZUNA’

*Desbergonzadu perroa!
(Belengo estalpean euskañolez)*

 GORKA BEREZIARTUA MITXELENA

Belendik Mondragoera joan-eto-rrian ibiltzeko aireplanoa zeukan Pedro Ignazio Barrutiak eta mendeetan barrena bidaiatzeko Delorean-gardia ere bai. Ez da gutxi, kontuan izanda Fagor taldeak konpositeetarako lerroak martxan jarri baino askozaz lehenago bizi izan zela, XVIII. mendean alajaina. Hark idatzitako *Gabonetako ikuskizuna* –jatorrizko titulua gaztelaniaz: *Acto para la Nochebuena*– dugu, Patri Urkizuren arabera, “hegoaldean idatzi ziren antzerkietarik ezagutzen dugun lehen euskal testua”. Baina titulu hori kaiola bat iruditzen zait, porke obra inaugural guztiekin gertatzen da rolo bera: oso inportantetzat jotzen dira eta oso aipatuak dira mota guztietako material didaktikoetan, baina gero testuan ez du nidiosek begirik jartzen, aitzindariaren purutasuna ez zikintzeagatik edo batek daki zergatik.

Eta pena da, ze euskal literaturako testu fundazional gutxi izango dira Barrutiarena bezain sasikoak. Obraren aitatasunetik hasita: Gabriel Arestik

1965ean, beste bi antzezlanekin batera *Gabonetako ikuskizuna* Auspoa bildumako *Teatro zaarra* liburuan jaso zuenean, dudan jarri zuen egilea Barrutia bera ote zen, zenbait pasarte kallejeroegiak iruditzen zitzaizkiolako Arrasateko jaun eskribauaren lumatik atereak izateko. Martin Beltz izeneko koplari batek lagundu omen zuen liburu berean bildutako Sor Luisaren *Gabon-sariak* lana osatzen eta, Arestiren ustez, “posible izango litzake” harexek asmatu izana Arrasaten antzezteko istorio hau ere, “baña eskribitzen etzekian ezkerro, bertako eskribauak eskribitu zion”, eta fedea emateko sinatu. Eta testua berreskuratu zenean, mende bat baino gehiago pasata, eskribauaren sinadura zena autorearena bilakatu, hipotesi arestiarrean betiere –pertsonek oso hipotesi abentureroa dela uste dut, dena esan behar bada–.

Gero beste kontu bat dago: testu hau ez dela testu huts bat, izan baita ring bat ere euskal *intelligentsia*-ko boxeo izarraren arteko dinbi-danba frankorentzat. Aresti izan zen, dudarik gabe, obraren

defensore inportanteena eta Auspoako berrargitalpenaren hitzaurrean se le nota aurreko ikerlariei –batez ere Azkueri– belarritik tiratzeko gogoia, baita bere garaikoekin –batez ere Lino Akesolorekin– polemizatzekoa ere. Geroago ere sake eta erreto ibili dira gure kritikoak Barrutia dela eta ez dela. Batek –Ibon Sarasolak– *Gabonetako ikuskizuna*-n ikusten bazituen Pirandellok teatroaren mundura askoz geroago ekarritako nobedade formalen aztarnak, beste batek –Patxi Salaberrik– freskotasuna aitortu arren, seinalatuko zuen “berez ez daukan modernotasun ukitua” ikusi nahi izan zaiola.

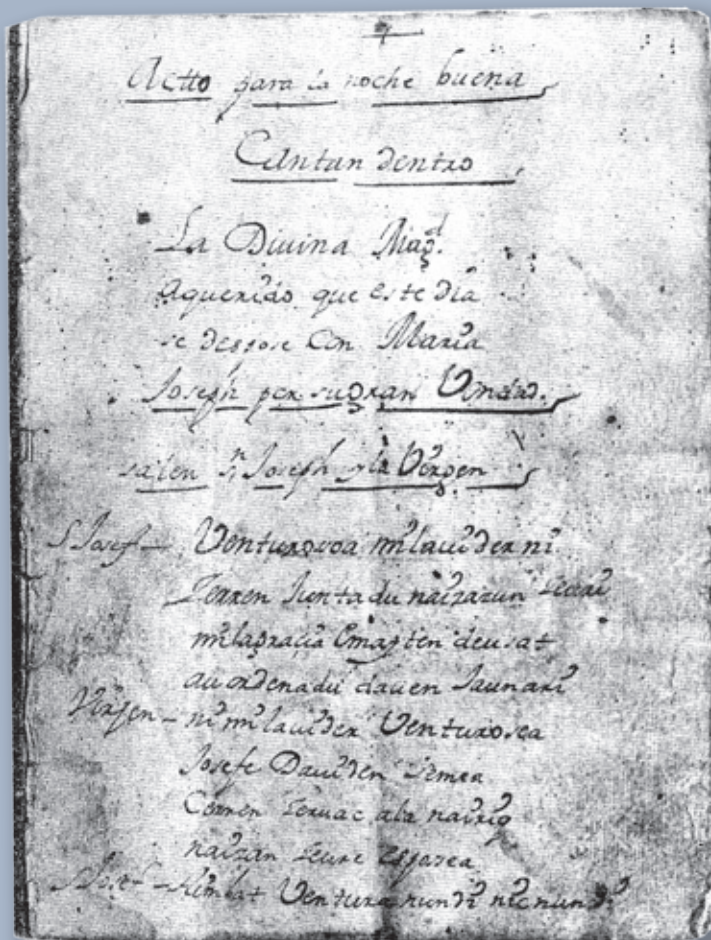
Bibliografia totxo asko dago, hortaz, eta profundizatu nahi duenak erraz aurkituko du nondik heldu. Hau ordea, ez da para nada ikerketa totxo horietako bat, sino ke *Gabonetako ikuskizuna* leitzera animatzeko intentzior idatzitako zer bait, porke “pena garratz, rabia, tormentu andiak / abrasatzen deust errai guztiak” konturatzen naizenean ze jende gutxik ezagutzen duen; eta, beraz,

ze konklusio ekibokatuak ateratzen diren gaur egun, oi, gure hizkuntzaren erabilera kreatiboez, pentsatzen baitugu euskañolez produktu kulturalak produzitzea gauza apurtzaile, berri eta sekula egin gabekoa dela, asuntua eztaba baina zaharragoa ez dakit, baina oso-oso-oso aspaldikoa izanda, Barrutiaren obrako muestra honetan ikusten denez:

*Txato, mutil lotsagabe,
Desbergonzadu perroa,
Jagi banadi, itxiko deustat
Moltsuarekin aoa*

Euskañolaren kontuarekin buelta eta buelta ibili gintezke Barrutiaren Delorean-gurdira igota, *Basque to the Future*, laudatuz gure literatura zaharrak jada antzizipatu zuela berriztat hartua izango zena. Ala alderantzizko operazioa egin, es decir, ikusi nola gure testu berrietan erreproduzitzen den absolutamente tradizionala dugun hautu linguistiko hau. Baina eske kontuak badauka izen zientifiko eta guzti, asike zertarako nekatu: diglosia zen eta da; eta erronka, digo yo, bai soziolinguistikatik eta bai sormenetik, hori gainditzen duen zerbait inbentatzea izango da –eta ez dakit alor horretan ez ote gauden hasiak da goenarekin konformatzen–.

Utz ditzagun kontu horiek eta zentratu gaitezke Barrutiaren aireplanoan, en el cual –joder, askoz *naturalago* horrela “zeinean” jarrita baina– despeinatu gabe bidaiatzen duten protagonistek Belendik Arrasatera, joan eta buelta,

Jesus, Maria eta Jose *included*, biaje teatral lisergiko batean, non ez diren falta aingeruak, Luziferren kuadrilla osoa eta pertsonaia pikaro bat, momentuaren arabera Gracioso izan daitekeena edo Matxi Ardantza edo Txarles Tripazabal –eta behin gauza modernoak bilatzen hasita, pertsonaiaren mutagarritasun horrek Leos Caraxen *Holy Motors* pelikula ekarri dit gogora–.

Eszenariotik paseatzen direnen artean hura da, sindudarik gabe, jokurik handiena ematen duena, badauzkallako, esandakoa, nobela pikareskoko karakteristikak, baita *Gargantua eta Pantagrue*l-en aire bat ere –tripazalea, eskatologikoa, agertzen diren guztien

artean korporalena–, ahaztu gabe antzezlaneko momentu batean jokatzeko duen papera: deabruak bera jipoitzen hasten direnean emazteari laguntza eske joaten da, baina honek, Mari Gabonek, ataka horretan da goen senar mozkortia –eta itxura guztien arabera proxeneta, izan ere, ardo truke “saldu jok egun / Emaztearen moldea”– ikusirik, mendekua hartzea erabakitzen du: “Orain jaukat neure aldi. / Galdu nok eta gal adi” esan, eta senarrari erremateko ostiak ematen dizkio Mari Gabonek.

Biktimarena egiten hasiko da orduan Matxi Ardantza: “Adi ezazu, mundua, / Ze modutan emaiten dauen / Emazte onak pagua”. Baina mingain zorrotzekoa dugu Mari Gabon ere: “Munduak aditu begi: / Senar gaizak emazte ona / Esperadu ezpegi!”. Durisimas declaraciones,

demonstratzen dutenak hizkuntzaren mugak eta fikzioaren espazio-denbora unitateak ez ezik, *Gabonetako ikuskitzuna*-k kolokan jartzen duela maitasun erromantikoa bera ere. Baloratu beharreko lorpena sin lugar a dudas, kontuan hartuta erromantizismoa mende hartako bukaerara arte ez zela hasiko espantuka. Enfin, gauza hauek guztiak kontuan hartuta, fuerza da konklusio honetara iristea: Barrutiak gauza asko aurreratu zituela duela 300 urte inguru. Edo duela 300 ingurutik ez dugula askorik aurreratu. Segun eta ze aldarterekin esnatzen naizen, interpretazio baten edo bestearen alde lerratzen naiz gehiago. ●